

*Erica Johnson Debeljak***In memoriam***(Ob dnevu mrtvih, 2005)*

Letos je serija smrti pretresla relativno majhno skupnost, v kateri živim. Pravzaprav skupnost niti ni tako majhna. V mislih imam tehtno in privlačno evropsko prestolnico s kakih tristo tisoč prebivalci, Ljubljano. Slovenija, katere glavno mesto je, predstavlja najuspešnejšo med najnovejšimi državami članicami Evropske unije. V minulem desetletju se je slovenska prestolnica kakor pisan metulj, ki se izvije iz pustega socialističnega zapredka, preobrazila iz obskurnega regionalnega središča v gospodarsko in kulturno živahen turistični cilj v srcu srednje Evrope.

Ko sem se pred dvanajstimi leti iz Amerike preselila v Ljubljano, so domačini s splošnim navdušenjem pozdravili vsak članek na popotniških straneh resnega New York Timesa ali glamurozne revije Wallpaper. Kopije potiskanega papirja so šle iz rok v roke, vsi so pozorno preučevali, katera lokalna umetniška galerija, vinska klet ali osebnost je bila omenjena. Danes tak članek, skupaj s turističnimi avtobusi, ki se ob sobotnih dopoldnevih gnetejo ob ljubljanskem parku Zvezda, vzbudi le nekakšen naveličan skomig z rameni: "Ah, še več istega, to že poznamo."

Ljubljani še vedno ni zmanjkalo posebnega šarma, kakršnega imajo provincialna mesteca, v katerih se zdi, da novice, še posebej slabe, med strogimi cestami in ozkimi tlakovanimi ulicami potujejo hitreje in z večjim odmevom kot v kakšnem večjem mestu. Ali pa je mogoče ta občutek intimnosti le stranski proizvod moje ohlapne povezave z neformalnimi, nevelikimi, nekoliko elitnimi, nekoliko levici naklonjenimi krogi, v katerih se giblje moj slovenski mož in v katerih sem v minulem desetletju družabno živela tudi sama.

Serija smrti je imela poteze nekakšne epidemije, saj si je žrtve, če smem temu tako reči, poiskala med ljudmi, ki pripadajo isti demografski skupini. Natančneje, vsi so bili moški v srednjih letih (najmlajši med njimi jih je imel dvainštirideset, najstarejši enainpetdeset), vsi so imeli za seboj visoke intelektualne ali kulturne dosežke – voditelji ali navdihovalci pomembnih ustanov – in vsi so, ja, pripadali neformalnemu, nevelikemu, nekoliko elitnemu, nekoliko levici naklonjenemu krogu.

Serija se je začela spomladi s Silvanom Furlanom, ki je po nekaj mesecih usihanja umrl 22. aprila. Furlan je bil ustanovitelj in vodja Slovenske kinoteke, prostora za alternativne filme in skrbnika nacionalnega filmskega arhiva, ki se je pod njegovim upravljanjem razvil v mednarodno spoštovano ustanovo. Furlanovi je manj kot mesec pozneje, 19. maja, sledila smrt Diega Gomeza, dolgoletnega slovenskega priseljeneca iz Argentine, bivšega fotoreporterja za levičarski tednik Mladina, znanega po zbirki fotografij iz vojne za slovensko neodvisnost ter pozneje iz mnogo bolj krvavih vojn za osamosvojitvev na Hrvaškem in v Bosni. Po kratkem premoru smo v juliju doživeli dvojni udarec, ko sta v tednu dni umrla Igor Zabel, visoki kurator in svetovalec Moderne galerije, 23. julija, in sedem dni pozneje Borut Brumen, antropolog, etnolog, strokovnjak za Zahodno Afriko, politični aktivist in eden od voditeljev skvoterskega gibanja na ljubljanski Metelkovi.

Do običajno razigranega vrhunca poletnih počitnic je pospešeni ritem teh prehitrih smrti nekatere kroge navdal s tesnobnim, skoraj nadrealističnim občutkom šoka in žalovanja. Nenavadno hladna in deževna poletna sezona je le še okrepila vtis metafizičnega drgeta. Kaj se v Ljubljani sploh dogaja? Kakšen je smisel tega morbidnega vzorca? Se je vzorec izčrpal ali se moramo pripraviti na še več slabih novic? Učinek na ljubljanski poletni elan je bil v resnici tako mračen, da so začele krožiti vraževerne govorice prav takrat, ko se je mokri in mrzli julij prevesil v še bolj moker in mrzel avgust.

Slovenija, kot vse slovanske kulture s preteklostjo, v kateri prevladuje kmečka tradicija, je polna vraževernih pregovorov, večinoma pesimističnih in povezanih z vremenom ali poljskimi pridelki. Na primer: *Če na mrtvih dan dežuje, se huda zima pričakuje*, ali *Če na Marjeto dež lije, seno na travniku zgnije ...* in tako dalje in tako naprej. A izrek, ki je krožil sredi tega s smrtjo napolnjenega leta, je bil celo bolj pesimističen ali pa mogoče samo bolj oseben, bolj zlovešč. Napovedoval je, da bo imel človek, ki pripada tej obsojeni demografski kategoriji, več kot zgolj normalno majhne možnosti, da ga do konca leta ne bo več. Za dežjem pa posije sonce: če boš januarja 2006 še dihal, se boš lahko spominjal dolgega in plodnega življenja.

Ko sem to makabrično prerokbo zgodnjega avgusta prvič slišala v Moderni galeriji, na odprtju razstave, kakršno si je pred smrtjo zamislil Igor Zabel in je predstavljala poklon njegovemu življenju in karieri, sem upajoče objela svojega intelektualnega, nekoliko elitnega, nekoliko leviči naklonjenega, triinštirideset let starega moža in mu šepnila v uho: "Pogumno, ljubček. Samo še štiri mesece zdrži, pa bo vse dobro."

Gledano z racionalnega stališča, v svetlobi dneva, je seveda jasno, da ne gre za epidemijo, ampak za sovpadanje časovno bližnjih primerov smrti. Čeprav

so si bili moški po osebnem profilu srhljivo podobni, so umrli za posledicami različnih, nepovezanih in nenalezljivih udarcev: Silvan Furlan je podlegel raku na želodcu, Borut Brumen pa raku na jetrih; Diego Gomez je padel v komo zaradi neke vrste kapi, medtem ko je Igor Zabel preminil zaradi, zdi se, pljučnega strdka, ki je nastal po rutinski operaciji manjše poškodbe kolena.

Mogoče je neprijetna resnica le v tem, da je statistika smrti končno dohitela generacijo, rojeno v petdesetih in šestdesetih letih. Kar se je začelo širiti spomladi letos, je bilo neustavljivo korakanje časa, našega časa, in slutnje naših grobov. Nedavno smo vstopili v novo stoletje, novo tisočletje, novo dobo; to je, ne da bi dobro opazili, tudi doba, v kateri bodo naši vrstniki začeli umirati, ne le zaradi bizarne avtomobilske nesreče ali prevelikega odmerka droge eden na vsakih deset let, ampak drug za drugim; to pa zaradi tega, kar sicer imenujemo naravni razlogi, ne da bi s tem zadevo kaj dosti olajšali. Vstopili smo v dobo, v kateri bodo umrle naše mladostne sanje, umrli bomo mi sami.

Kot po naključju pa je tu še neki drug razlog za mrakobno razpoloženje v liberalnih krogih v Sloveniji. Liberalno uporabljam tukaj v splošnem pomenu, ki kaže na naprednega, k reformam in uveljavitvi osebne in verske svobode nagnjenega duha, k raznolikosti in podpori k manjšinam usmerjeni pameti, ne pa v posebnem pomenu povezave s to ali ono "liberalno" politično stranko.

Po dvanajstih letih skoraj nepretrgane moči, po letih, ki sovpadajo s časom po doseženi slovenski samostojnosti, je levosredinska stranka, liberalna demokracija, izgubila na parlamentarnih volitvah. Na oblasti jo je nasledila desnosedinska stranka, socialna demokracija, ki je oblikovala vladajočo koalicijsko decembra 2004. Mnogi kritiki so uspeh desnice pripisali splošni utrujenosti z dolgo dobo liberalnodemokratske oblasti in periodični želji volilnega telesa v demokracijah, da vržejo nepridiprave ven, kot bi se reklo v Ameriki. Drugi so opazili, da se je sprememba oblasti zgodila le nekaj mesecev po tistem, ko je Slovenija dosegla dolgo obetani cilj, sprejem v Evropsko unijo in Nato. Tako so volilni rezultat pripisali nekakšni reakciji olajšanja in osvobojenosti, povezani s članstvom. Nacionalistična žila v slovenskem političnem telesu se je otesla ponižujoče dobe pred vstopom, ko se je bilo treba na vsako pikčasto črto podpisati v skladu z uredbami in pričakovanji Evropske unije. Rezultat volitev je bil način, kako kljubovalno reči Bruslju: "Zdaj smo noter, naivneži, in lahko se vrnemo k temu, da delamo, kot se nam zdi, da obravnavamo naše manjšine, kakor mi mislimo, da jih je treba."

Res, desnica je prišla na oblast na hrbtih dveh razmeroma grdih referendumov v zvezi z manjšinskim prebivalstvom: prvega o že davno odobrenem

projektu postavitve mošeje v Ljubljani in drugega o tem, ali je tako imenovanim "izbrisanim", številnim posameznikom jugoslovanskega rodu, treba formalno vrniti državljanske pravice, protiustavno odvzete kmalu po koncu desetdnevne vojne za neodvisnost. Trend se je še okrepil z naslednjimi dejanji novoizvoljene vlade, med katerimi je bila tudi kontroverzna odločitev o šolskem ločevanju romskih otrok od njihovih etnično slovenskih vrstnikov v majhnem naselju na Dolenjskem.

Ravno tako problematičen vidik delovanja desnosredinske vlade, problematičen za slovenske levičarje, liberalce in zmerneže, pa tudi za ahistorično Američanko v Evropi, kakršna sem sama, ki najbrž trpim za sindromom utrujenosti od druge svetovne vojne, pa je vztrajanje pri določanju lojalnosti v slovenski družbi, ki poteka vzdolž ločnic iz tega oddaljenega, a nikoli razrešenega konflikta. V skladu s to logiko vsi levičarski ali liberalni politiki, strokovnjaki, univerzitetniki in kulturniki padejo v široko retorično kategorijo komunistov, komunističnih simpatizerjev ali nekdanjih komunistov in so zato neodrešljivo korumpirani, s tem pa brez vrednosti za slovensko prihodnost.

Desnica se v tej shemi vidi kot ponosno naslednico tistih, ki so se komunistični ideologiji upirali med drugo svetovno vojno in petdeset let po njej. Politična imenovanja in institucionalne zasede, ki so se dvignile iz takšnega črno-belega pogleda na svet, že preraščajo v zapozneli proces lustracije. Čeprav proces večinoma poteka med elitami, ima hudo razdiralni učinek na vseh družbenih ravneh. Mene to spominja na izjavo ameriškega predsednika Georgea W. Busha po 11. septembru: "Ali ste z nami ali pa proti nam," ki je razdelila svet na os zla in os dobrega, s tem pa odpravila politične kompromise in pretanjeno mišljenje.

Uporaba takšne poenostavljene in manihejske delitve v slovenski družbi in zgodovini ni le razdiralna, ampak se tudi spotakne ob nedavne in oddaljene zgodovinske resnice. To pomeni, da je gladko prezrla dejstvo, da je komunizem kot vitalna politična ideologija ali gospodarski sistem propadel leta 1989, ko so zrušili berlinski zid. Nacionalno neodvisnost, doseženo prvikrat v slovenski zgodovini, razmeroma uspešen prehod v demokracijo in kapitalizem, povsem uspešen vstop v EU in Nato, kar je Slovenija opravila kot edina med nekdanjimi jugoslovanskimi republikami, vseh minulih štirinajst let manihejsko oko opazuje kot nadaljevanje komunistične dobe.

Če poslušamo sile na politični desnici, se nova slovenska doba ni začela sredi leta 1991 z razglasitvijo državne neodvisnosti; začela se je konec leta 2004 s prisego nove vlade SDS in njenih koalicijskih partnerjev. Taka razlaga ne počiva na dejanski politiki, uresničeni v dobrem desetletju po doseženi neodvisnosti (demokratske svobodne volitve, nova ustava, denacionalizacija

nepremičnin, vzpostavitev borze itd.), ampak na tem, *kdo* jo je uresničeval: namreč LDS oziroma z vidika desnice nekdanji komunisti, ki so, čeprav demokratično izvoljeni, nekako obdržali vezi s centri moči in denarja.

To me vodi k morda najbolj nadrealističnemu trenutku v tej igri komunističnega denunciranja: še posebej se zdi čuden gladek spregled dejstva, da so bili pred letom 1989 mnogi od današnjih pravičniških desničarskih ideologov, ne zadnji med njimi Janez Janša, voditelj SDS in sedanji prvi minister slovenske vlade, tudi sami člani slovenske komunistične partije ali pa socialistične mladine. Večkrat, skoraj vedno, kadar si drznem komentirati slovenske zadeve, mi rečejo, da kot tujka – naturaliziran slovenski državljani v nekem odločilnem smislu vedno ostane tujec – ne morem ustrezno razumeti kompleksnosti tega, kaj nekdanji komunist pravzaprav pomeni. Vseeno se mojemu preprostem duhu tujke zdi, da je v tem primeru cesar gol, pa tudi mnogo njegovih dvorjanov ne nosi obleke.

Vročični kontekst, ki omogoča takšno delitev slovenske družbe na sile dobrega (beri: SDS, Katoliška cerkev, desnica danes, domobranci včeraj) in sile zla (beri: LDS, levica danes, komunisti in partizanski simpatizerji včeraj), je v velikem in grozljivem "izvirnem grehu", s katerim je zaživela Socialistična republika Slovenija: namreč na pokolu tisočerih domobrantskih vojakov, njihovih simpatizerjev in družinskih članov, ki se je zgodil takoj po koncu druge svetovne vojne v kočevskih gozdovih in drugod. Ta pokol je bil delo partizanskih sil in ni pomenil le fusnote k vojni. V resnici je več ljudi umrlo med to pretresljivo bratomorno morijo kot pa med vsemi spopadi v vojaškem konfliktu pred tem. A tudi pri domobrancih in tistih, ki se imajo za njihove duhovne dediče, obstaja "izvirni greh", s katerim se morajo soočiti; čeprav bi bilo število trupel mogoče manjše, teža tega greha zato ni nič manjša, nič bolj zanemarljiva. Nič manj ni od izdajstva, ki ga pomeni formalna kolaboracija domobrancev in Katoliške cerkve s tujimi okupacijskimi silami: z italijanskimi fašisti in nemškimi nacisti. Prvi so že pogoltnili skoraj tretjino slovenskega etničnega ozemlja in ljudi po koncu prve svetovne vojne, drugi pa so se obvezali, da bodo za vedno izbrisali katero koli državo na tem ozemlju, kraljevino ali socialistično republiko, Jugoslavijo ali Slovenijo, pri tem pa so nameravali v imenu rasne teorije izbrisati tudi slovensko ljudstvo, ki so ga kakor vse Slovane prezirali kot manjvrednega. To ni majhna stvar.

Če torej človek sprejme zvezo med današnjo slovensko levico in včerajšnjimi partizani in zvezo današnje slovenske desnice z včerajšnjimi domobranci (kar mislim, da ni nujno konstruktivno), potem je treba sprejeti tudi to, da se vsak od obeh glavnih tokov slovenskega političnega življenja utemeljuje

na neizbrisnem "izvirnem grehu". Nobenega ni mogoče zlahka oprostiti. Nobenega ni mogoče verodostojno zanikati. Obstoj enega (pokol) ne ukinja drugega (kolaboracija z brutalnimi in genocidnimi tujimi okupatorji). Ne glede na to, katera politična stranka ali retorična različica zgodovine je to ali ono desetletje v vzponu, ta dva sramotna dogodka v slovenski zgodovini soobstajata in vedno bosta.

Tudi temelji moje rodne domovine ležijo na velikih in neizbrisnih grehah – genocid nad prvotnimi indijanskimi prebivalci, ki ni le nakopičil ogromne količine trupel, ampak tudi za vselej uničil starodavno in častljivo kulturo, ter institucionalizirano suženjstvo prvih afriških Američanov. Nič, kar je Amerika kot nacija storila včeraj ali bo storila jutri, naj bo dobro ali slabo, ne bo izbrisalo teh grozljivih dejanj. Sestavni del Amerike sta. Ampak ameriški ustanovitveni grehi so sčasoma zbledeli in se umaknili v ozadje. Tega ne moremo reči za Slovenijo. Nenehni slovenski poizkusi, da bi kodificirali ali razrešili parametre novejšje zgodovine, med vrsticami pa tudi sodobnosti, še vedno hitreje poženejo kri po žilah skupnosti. Še vedno imajo vso nazornost sveže rane, čeprav je boljša primerjava tista, ki govori o nezdravljenem gnojnem tumorju.

Patološki in precej incestuozni značaj slovenske situacije me spominja na poglavje v družinski zgodovini mojega moža, poglavje, ki so ga brez dvoma doživela mnoge slovenske družine. Moževa babica po očetovi strani, živeča v grenko razdeljeni notranjski vasi, je med drugo svetovno vojno izgubila dva brata – ubili so ju partizani –, medtem ko so ji Nemci moža, partizanskega simpatizerja, odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau. Tam je komaj preživel internacijo, da bi se peš in smrtno sestradan po koncu vojne vrnil v domačo vas, k ženi in majhnim otrokom. Zame ta ženska uteleša konflikt, tumor, s kakršnim Slovenija živi zadnjega pol stoletja, in samo upam lahko, da je hudo preizkušana moževa babica preostala leta preživel z več milosti, odpuščanja in poštenosti kot dežela nasploh.

Izguba dveh bratov. Izguba moža. To so zgodbe o uničujoči osebni izgubi, ki si jih niti zamišljati ne morem dobro. Po osnovni neizogibnosti osrednjega dogodka pa vendar niso popolnoma drugačne od tistih, s katerimi sem začela esej: smrt štirih moških, mož in bratov. Popolnoma razumno bi bilo v tej zvezi postaviti vprašanje, kaj imajo te smrti sploh skupnega s širšimi političnimi spremembami leta 2005? Je vzporejanje obeh – izgube individualnih življenj in zatona politične stranke – pravzaprav izkoriščanje teh smrti, njihove čustveno nabite vsebine, za to, kar je v bistvenem smislu politični argument?

Mogoče je res in za to se opravičujem. A moj namen, upam, presega zgolj politično raven. Tem štirim ljudem in dobi, ki jo poosebljajo, bi rada izkazala spoštovanje. Kajti ne morem si pomagati, da ne bi v njihovem koncu in

možnem koncu njihove kulturne dediščine videla znamenja za zaton nekega časa. Tako najbrž zaradi teh let, ki se prekrivajo s prvimi leti mojega življenja v Sloveniji, čutim neko pretirano nežnost in nostalgijo do tega obdobja, do sprememb v deželi in prestolnici, kakor sem jih opazovala med vznemirljivim in včasih težavnim rojevanjem nove države, nove nacionalne identitete, ki vzhaja in zavzema svoje mesto v svetu.

Nenehno se je treba spominjati, da uspeh novega začetka v tistih letih ni bil določen že vnaprej, čeprav je takšno razmišljanje enostavno, če se seveda ozremo čez ramo danes. Uspeh: s tem ne mislim le takega, ki ga lahko merimo s trdnimi kriteriji, kot so vstop v Evropsko unijo ali bruto nacionalni dohodek, ampak tudi z neotipljivimi kriteriji, kakršno je razpoloženje poletnih večerov na živahni ljubljanski *rive gauche*; razburjenost ob odprtju Ljubljanskega mednarodnega filmskega festivala ali mednarodnega festivala Mesto žensk; pričakujoče oči jate mladih turistov, ki se gnetejo pred informacijskim okencem na obnovljeni železniški postaji in sprašujejo, kako priti do Celice, priljubljenega mladinskega hotela na Metelkovi, ki so ga v briljantnem simboličnem *coup de peuple* lokalni umetniki prezidali iz nekdanjega zapora jugoslovanske armade. V mislih imam neotipljive kriterije, kot so leposlovne knjige in literarni prevodi, gledališke predstave in umetniški filmi, npr. *Kruh in mleko* ali *Rezervni deli*, ki tekmujejo in včasih zmagajo na mednarodnih festivalih, popularni etnopop bendi, npr. energično zabavni *Terrafolk*, študentje z mednarodnimi štipendijami, znanstveniki in profesionalci na ekspertnih poteh; vsi krožijo po ljubljanskih in svetovnih ulicah, pri tem pa za Slovenijo ustvarjajo možnost, da postaja znana še po čem drugem, ne samo po slovesu republike, ki ji je uspelo ubežati pred usodo na samomor obsojene Jugoslavije, po ugledu Slavojja Žižka ali pa čudaškega benda Laibach iz osemdesetih let.

Pluralizem v najboljšem pomenu je več kot le raznovrstnost političnih glasov – čeprav je to pomembno; je tudi raznovrstnost strasti, ki jih posamezniki negujejo in preoblikujejo v konkretne dediščine. Mislim, da je ena od bistvenih silnic v ozadju uspešnega minulega desetletja prav raznovrstnost značajev, ki so – kot Silvan Furlan, Diego Gomez, Igor Zabel in Borut Brumen – zasledovali svoje strasti in nekaj ustvarili, tudi če je to tako banalno in na videz nepomembno, kot je npr. novi *café* na obali Ljubljanice. Kar imajo skupnega, je namreč to, da je vsakega gnala posebna strast: Furlana strast do filma, Gomeza strast do fotografskega zapisovanja resnice v podobah, Zabela strast do vizualne umetnosti in pletenje vezi med središči za sodobno umetnost v različnih deželah, Brumna pa strast do socialne pravičnosti in odkrivanje ter pripovedovanje še ne slišanih zgodb o ljudstvih, kakršna so zahodnoafriška.

Njihova dediščina leži v ustanovah, ki so jih zaznamovali, in v delovnem opusu, trajnih rezultatih njihovih pozitivnih strasti. Za pozitivno strast seveda ni nujno, da jo pozdravljajo vsi segmenti v družbi. Pravzaprav bi morala reči, da pozitivna strast predstavlja ustvarjalno delo za razliko od razdiralnega, stvaritev nečesa dejanskega in novega, za razliko od zrušitve ali prevzema nečesa, kar že obstaja. V nekem smislu so bili ti ljudje podjetniki. Gradili so na temeljih svojih strasti. Furlan je Slovensko kinoteko ustvaril na pepelu jugoslovanske, Brumen je bil pomembna osebnost v postavitvi Metelkove mesta, Zabel pa pri razvoju goste mednarodne mreže za Moderno galerijo, mreže, ki je osrednjega pomena za katero koli moderno kulturno ustanovo. Kar so ustvarili, je dvakratno prispevalo k nastajajoči slovenski identiteti: v državi in zunaj nje.

Te dni se mi zdi, da je precej energije, ki kroži po ljubljanskih ulicah, daleč od konstruktivne ali pozitivne. Večinoma je razdiralna in njena strast, ki je znatna, izvira iz obsedenosti s preteklostjo, ne iz v prihodnost uprtih pogledov. Kar smo videli minulo leto, je poskus politične odstranitve nekaterih ustanov, zgrajenih v zadnjem desetletju, kakor na primer Metelkova mesto, ki je, če jo imate radi ali ne, postala pomemben in mednarodno znan alternativni prostor v Ljubljani; oslabitev ali demoralizacija drugih, kot na primer Kinoteke, kjer je Furlana, brez podpore kolektiva s strtim srcem, nadomestil nekdo, ki ima z umetniškim filmom malo izkušenj, verjetno pa tudi malo strasti; kolonizacija drugih ustanov, ki se zdijo pomembne za ohranitev politične moči, na primer RTV in dnevnika Delo. Govorice po prestolnici se skoraj neogibno dotikajo spraševanj, katera ustanova bo naslednja na tnalu: veliki znanstveni Institut Jožef Stefan in Fakulteta za družbene vede sta na primer razumljena kot "komunistični" gnezdi. Skoraj nikoli pa ne slišimo ničesar o zagonu novih projektov in ustvarjanju novih ustanov, ki bodo Slovenijo peljale v naslednjo fazo življenja neodvisne nacije.

Z one strani politike levičarstva in desničarstva me je lani ta premik v energiji in naravi človeških odnosov najbolj mučil; dajal je slutiti, da gre za konec neke dobe, ki je na žalost nismo znali ceniti, medtem ko se je odvijala. Razpoloženje se je otipljivo spremenilo od "Hej, imam idejo za nov festival," v "Hej, če napišem ta članek, podpišem to peticijo, dam izjavo, bom s tem ogrozil svojo službo? Bom dobil sredstva za naslednji projekt? Bo v družbi prostor za mojo posebno strast?" Ta premik ne zadeva le političnih krogov, kjer je po menjavi oblasti sprememba v vladajoči skupini pričakovana, ampak skoraj vse družbene ravni, od univerze do korporativnih pisarn, od medijskih uredništev do finančnih agencij, od tradicionalnih kulturnih ustanov do njihovih bolj razposajenih alternativ.

Bojim se, da te spremembe, premiki v okolju in zraku, ki ga dihamo, lahko ogrozijo metaforičnega metulja, ki sem ga uporabila za opis Ljubljane, odprtega kozmopolitskega središča, prestolnice živo utripajoče mlade demokracije. Bojim se, da je prekrhek, da bi prenesel pljuske negativne energije. Kajti ne slepimo se: razlog, da nedavni članki v ameriškem in britanskem časopisju povzdigujejo mesto do neba, ima z veličastnostjo ljubljanske arhitekture ali z likovnimi mojstrovini v mestnih muzejih, ki jih je obvezno treba videti, opraviti precej manj kot s pozitivnim in v prihodnost naravnanim duhom dežele, prestolnice in njenih prebivalcev, s pluralističnim sobivanjem Koloseja in Kinoteke, Moderne galerije in Metelkove mesta, Maga in Mladine. Ta pluralizem, ta energija, ta sočasnost nadarjenih posameznikov, ki niso nujno mislili isto, ko so prelivali svoje strasti v pozitivne projekte, to je tisto, kar vsa velika mesta dela velika. Kar omogoča pozitivno energijo, ni odtis ene same vizije zgodovine in družbe na življenje ljudi, ampak dejansko prav nasprotno: je odtis tisočev posameznih osebnih strasti na kolektivno življenje ljudstva.

Za primer, da je generacija takih ustvarjalcev res vstopila v jesen, ko morajo umreti mladostne sanje, se spoštljivo spomnimo vsaj nekaterih njenih herojev:

Borut Brumen (1963–2005)

Silvan Furlan (1953–2005)

Diego Gomez (1961–2005)

Igor Zabel (1958–2005)